

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

6 decembrie 2012*

„Cetățenia Uniunii — Articolul 20 TFUE — Directiva 2003/86/CE — Dreptul la reîntregirea familiei — Cetățeni ai Uniunii de vârstă mică, ce locuiesc cu mamele lor, resortisanți ai unor țări terțe, pe teritoriul statului membru a cărui cetățenie o dețin acești copii — Dreptul de ședere permanentă în acest stat membru al mamelor cărora le-au fost încredințați exclusiv cetățenii Uniunii — Recompunerea familiilor în urma recăsătoririi mamelor cu resortisanți ai unor țări terțe și a nașterii unor copii, de asemenea resortisanți ai unor țări terțe, rezultați din aceste căsătorii — Cereri de reîntregire a familiei în statul membru de origine al cetățeanului Uniunii — Refuzul de a acorda dreptul de ședere noilor soți pentru motivul lipsei resurselor suficiente — Dreptul la respectarea vieții de familie — Luarea în considerare a interesului superior al copiilor”

În cauzele conexe C-356/11 și C-357/11,

având ca obiect cereri de decizie preliminară formulate în temeiul articolului 267 TFUE de Korkein hallinto-oikeus (Finlanda), prin deciziile din 5 iulie 2011, primite de Curte la 7 iulie 2011, în procedurile

O.,

S.

împotriva

Maahanmuuttovirasto (C-356/11)

și

Maahanmuuttovirasto

împotriva

L. (C-357/11),

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul A. Rosas, îndeplinind funcția de președinte al Camerei a doua, domnii U. Lohmus, A. Ó Caoimh (raportor), A. Arabadjiev și C. G. Fernlund, judecători,

avocat general: domnul Y. Bot,

grefier: domnul V. Tourrès, administrator,

* Limba de procedură: finlandeza.

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 12 septembrie 2012,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru doamna L., de J. Streng, asianajaja;
- pentru guvernul finlandez, de J. Heliskoski, în calitate de agent;
- pentru guvernul danez, de V. Pasternak Jørgensen și de C. Vang, în calitate de agenți;
- pentru guvernul german, de T. Henze și de A. Wiedmann, în calitate de agenți;
- pentru guvernul italian, de G. Palmieri, în calitate de agent, asistată de W. Ferrante, avvocato dello Stato;
- pentru guvernul olandez, de C. Wissels și de B. Koopman, în calitate de agenți;
- pentru guvernul polonez, de M. Szpunar, în calitate de agent;
- pentru Comisia Europeană, de D. Maidani și de E. Paasivirta, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 27 septembrie 2012,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererile de decizie preliminară privesc interpretarea articolului 20 TFUE.
- 2 Aceste cereri au fost prezentate în cadrul a două litigii, primul între domnul O. și doamna S., ambii resortisanți ai unor țări terțe, pe de o parte, și Maahanmuuttovirasto (Oficiul pentru Imigrație) (cauza C-356/11), pe de altă parte, și al doilea între acesta din urmă, pe de o parte, și doamna L., care este de asemenea resortisant al unei țări terțe (cauza C-357/11), pe de altă parte, referitoare la respingerea cererilor acestora de acordare a unor permise de ședere în scopul reîntregirii familiei.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 2003/86/CE

- 3 Considerentele (2), (4), (6) și (9) ale Directivei 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei (JO L 251, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 164) au următorul cuprins:

„(2) Măsurile privind reîntregirea familiei ar trebui adoptate în conformitate cu obligația de protecție a familiei și de respectare a vieții de familie, care este consacrată în numeroase instrumente de drept internațional. Prezenta directivă respectă drepturile fundamentale și respectă principiile recunoscute în special de articolul 8 din [Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950] și de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [denumită în continuare «carta»].

[...]

- (4) Reîntregirea familiei este o modalitate necesară pentru a face posibilă viața în familie. Ea contribuie la crearea unei stabilități socioculturale care facilitează integrarea resortisanților țărilor terțe în statele membre, fapt care permite, de asemenea, promovarea coeziunii economice și sociale, obiectiv fundamental al Comunității [Europene], enunțat de [Tratatul CE].

[...]

- (6) Pentru a asigura protecția familiei, precum și menținerea sau crearea unei vieți de familie, este necesar să se stabilească, pe baza unor criterii comune, condițiile materiale pentru exercitarea dreptului la reîntregirea familiei.

[...]

- (9) Reîntregirea familiei ar trebui să vizeze, în orice caz, membrii familiei nucleare, și anume soțul (soția) și copiii minori.”

4 Astfel cum reiese din cuprinsul articolului 1 din directiva menționată, scopul acesteia este „stabilirea condițiilor în care se exercită dreptul la reîntregirea familiei pe care îl au resortisanții țărilor terțe care au reședința în mod legal pe teritoriul statelor membre”.

5 Potrivit articolului 2 din aceeași directivă:

„În sensul prezentei directive:

„(a) «resortisant al unei țări terțe» înseamnă orice persoană care nu este cetățean al Uniunii în sensul articolului 17 alineatul (1) din tratat;

[...]

(c) «susținător al reîntregirii» înseamnă un resortisant al unei țări terțe care are reședința în mod legal într-un stat membru și care solicită reîntregirea familiei sau ai cărui membri de familie solicită reîntregirea;

(d) «reîntregirea familiei» înseamnă intrarea și șederea într-un stat membru a membrilor familiei unui resortisant al unei țări terțe care are reședința în mod legal în respectivul stat membru, în scopul menținerii unității familiale, indiferent dacă legăturile de familie sunt anterioare sau posterioare intrării susținătorului reîntregirii.”

6 Articolul 3 alineatele (1) și (3) din Directiva 2003/86 prevede:

„(1) Prezenta directivă se aplică atunci când susținătorul reîntregirii este titularul unui permis de ședere eliberat de un stat membru pentru o perioadă de valabilitate mai mare sau egală cu un an, care are perspective întemeiate de a obține un drept de ședere permanentă, dacă membrii familiei sale sunt resortisanți ai unei țări terțe, indiferent de statutul lor juridic.

[...]

(3) Prezenta directivă nu se aplică membrilor familiei unui cetățean al Uniunii.”

7 Articolul 4 alineatul (1) din directiva menționată prevede:

„Statele membre autorizează intrarea și șederea, în conformitate cu prezenta directivă și sub rezerva respectării condițiilor prevăzute de capitolul IV, precum și la articolul 16, a următorilor membri ai familiei:

- (a) soțul susținătorului reîntregirii;
- (b) copiii minori ai susținătorului reîntregirii și ai soțului acestuia [...]
- (c) copiii minori [...] ai susținătorului reîntregirii, atunci când acesta exercită drepturile părintești asupra copiilor și aceștia se află în întreținerea sa. [...]
- (d) copiii minori [...] ai soțului, atunci când soțul exercită drepturile părintești asupra copiilor și aceștia se află în întreținerea sa.”

8 În cursul examinării cererii de intrare și de ședere, statele membre trebuie, conform articolului 5 alineatul (5) din aceeași directivă, să se asigure că acordă atenția cuvenită interesului superior al copilului minor.

9 Articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2003/86 prevede:

„La depunerea cererii de reîntregire a familiei, statul membru în cauză poate cere persoanei care a depus cererea să furnizeze dovada că susținătorul reîntregirii dispune:

[...]

- (c) de resurse stabile, constante și suficiente pentru a se întreține pe sine și pe ceilalți membri ai familiei fără a recurge la sistemul de asistență socială al statului membru în cauză. Statele membre evaluează aceste resurse în raport cu natura și caracterul lor constant și pot ține seama de nivelul salariilor și al pensiilor minime naționale, precum și de numărul membrilor familiei.”

10 Articolul 17 din directiva menționată are următorul cuprins:

„Statele membre țin seama în mod adecvat de natura și soliditatea legăturilor de familie ale persoanei și de durata rezidenței sale în statul membru, precum și de existența unor legături familiale, culturale sau sociale cu țara de origine, în cazul respingerii unei cereri, al retragerii sau al refuzului de reînnoire a permisului de ședere, precum și în cazul luării unei măsuri de îndepărtare a susținătorului reîntregirii sau a membrilor familiei sale.”

Directiva 2004/38/CE

11 Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO L 158, p. 77, rectificare JO L 229, p. 35, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56) prevede la articolul 1 următoarele:

„Prezenta directivă stabilește:

- (a) condițiile de exercitare a dreptului la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre de către cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora;

(b) dreptul de ședere permanentă pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora;

[...]"

12 Articolul 2 din directiva menționată, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentei directive:

1. prin «cetățean al Uniunii» se înțelege orice persoană având cetățenia unui stat membru;

2. prin «membru de familie» se înțelege:

(a) soțul;

[...]

(c) descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului [...]

(d) ascendenții direcți care se află în întreținere și cei ai soțului [...]

3. prin «stat membru gazdă» se înțelege statul membru în care se deplasează un cetățean al Uniunii în scopul de a-și exercita dreptul la liberă circulație și ședere.”

13 Intitulat „Beneficiari”, articolul 3 din aceeași directivă prevede la alineatul (1):

„Prezenta directivă se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la articolul 2 punctul 2, care îl însoțesc sau i se alătură.”

Dreptul finlandez

14 Articolul 37 alineatul 1 din Legea privind regimul străinilor (Ulkomaalaislaki) prevede:

„În sensul prezentei legi, sunt considerați membri ai familiei soțul unei persoane rezidente în Finlanda, precum și copiii necăsătoriți în vârstă de până la 18 ani, încredințați persoanei rezidente în Finlanda. Dacă persoana rezidentă în Finlanda este un copil minor, persoana căreia îi este încredințat acesta este membru de familie [...]"

15 Articolul 39 alineatul 1 din legea menționată are următorul cuprins:

„Pentru eliberarea unui permis de ședere, străinul trebuie să dispună de resurse suficiente, cu excepția cazurilor în care prezenta lege prevede altfel. În cazuri speciale, se poate deroga de la condiția resurselor suficiente dacă împrejurări deosebit de grave justifică o astfel de excepție ori dacă interesul superior al copilului o impune [...]"

16 Articolul 47 alineatul 3 din aceeași lege prevede:

„Membrilor familiei unui străin căruia i-a fost acordat un permis de ședere continuă sau permanentă li se acordă un permis de ședere continuă.”

17 Articolul 66 bis din Legea privind regimul străinilor prevede:

„Atunci când se solicită un permis de ședere în temeiul existenței unei legături de familie, este necesar ca, în cadrul examinării posibilității de respingere a acestei cereri, să se țină seama de natura și de soliditatea legăturilor de familie ale străinului și de durata rezidenței sale în țara respectivă, precum și de existența unor legături familiale, culturale sau sociale cu țara sa de origine [...]”

Litigiile principale și întrebările preliminare

Cauza C-356/11

- 18 Doamna S., resortisant ghanez care are reședința în Finlanda în temeiul unui permis de ședere permanentă, s-a căsătorit la 4 iulie 2001 cu un resortisant finlandez cu care a avut un copil născut la 11 iulie 2003. Acesta din urmă are cetățenia finlandeză și a locuit întotdeauna în Finlanda. Doamnei S. i-a fost încredințat exclusiv acest copil începând cu 2 iunie 2005. Soții au divorțat la 19 octombrie 2005. Tatăl copilului are reședința în Finlanda.
- 19 Din decizia de trimitere rezultă că, în cursul șederii sale în Finlanda, doamna S. și-a efectuat studiile, a beneficiat de un concediu de maternitate, a urmat o formare și a exercitat o activitate profesională.
- 20 La 26 iunie 2008, doamna S. s-a căsătorit cu domnul O., care este resortisant ivorian. La 3 iulie 2008, acesta din urmă a introdus la Maahanmuuttovirasto o cerere de eliberare a unui permis de ședere în temeiul acestei căsătorii. La 21 noiembrie 2009, din această căsătorie s-a născut în Finlanda un copil care are cetățenia ghaneză și care a fost încredințat în comun celor doi soți. Domnul O. locuiește împreună cu doamna S. și cei doi copii ai săi.
- 21 Din decizia de trimitere rezultă că, la 1 ianuarie 2010, domnul O. a încheiat un contract de muncă pe o durată de un an, care prevede opt ore de muncă pe zi și o remunerație de 7,50 euro pe oră. Totuși, acesta nu a prezentat documente care să ateste că ar fi lucrat în temeiul acestui contract.
- 22 Printr-o decizie din 21 ianuarie 2009, Maahanmuuttovirasto a respins cererea de eliberare a unui permis de ședere cu care era sesizat din cauza faptului că domnul O. nu dispunea de resurse suficiente. Pe de altă parte, acesta a considerat că, în speță, nu există niciun motiv să se deroge de la condiția referitoare la mijloacele de trai, astfel cum permite articolul 39 alineatul 1 din Legea privind regimul străinilor în prezența unor împrejurări deosebit de grave sau dacă interesul superior al copilului o impune.
- 23 Printr-o hotărâre din 27 august 2009, Helsingin hallinto-oikeus (Tribunalul Administrativ din Helsinki) a respins acțiunea în anulare formulată de domnul O. împotriva deciziei de respingere menționate.
- 24 Doamna S. și domnul O. au formulat, în consecință, recurs împotriva acestei hotărâri în fața Korkein hallinto-oikeus (Curtea Administrativă Supremă).

Cauza C-357/11

- 25 Doamna L., resortisant algerian, locuiește legal în Finlanda din anul 2003. Aceasta a obținut un permis de ședere permanentă în urma căsătoriei sale cu un resortisant finlandez. Din această căsătorie s-a născut, în anul 2004, un copil care are dublă cetățenie finlandeză și algeriană și care a locuit întotdeauna în Finlanda. Soții au divorțat la 10 decembrie 2004, iar doamnei L. i-a fost încredințat exclusiv copilul lor. Tatăl acestui copil are reședința în Finlanda.

- 26 La 19 octombrie 2006, doamna L. s-a căsătorit cu domnul M., resortisant algerian, care a intrat legal în Finlanda în luna martie 2006, unde a solicitat azil politic și unde, potrivit afirmațiilor sale, a conviețuit cu doamna L. începând din luna aprilie a aceluiași an. Domnul M. a fost returnat în țara sa de origine în cursul lunii octombrie 2006.
- 27 La 29 noiembrie 2006, doamna L. a solicitat Maahanmuuttovirasto ca soțului său să îi fie acordat un permis de ședere în Finlanda în temeiul căsătoriei lor.
- 28 La 14 ianuarie 2007, din căsătoria menționată s-a născut în Finlanda un copil care are cetățenia algeriană și care a fost încredințat în comun celor doi părinți. Nu s-a dovedit că domnul M. și-a întâlnit copilul.
- 29 Din decizia de trimitere rezultă că doamna L. nu a desfășurat niciodată o activitate profesională pe durata șederii sale în Finlanda. Mijloacele de trai au fost asigurate din ajutoarele sociale și din alte prestații. Soțul său nu a desfășurat o activitate profesională cunoscută în Finlanda, chiar dacă acesta s-a declarat convins că poate lucra în acest stat ținând seama de cunoștințele sale lingvistice.
- 30 Prin decizia din 15 august 2008, Maahanmuuttovirasto a respins cererea de acordare a unui permis de ședere în favoarea domnului M. pentru motivul că mijloacele sale de trai nu erau asigurate.
- 31 Helsingin hallinto-oikeus a admis acțiunea în anulare introdusă de doamna L. împotriva deciziei de respingere menționate printr-o hotărâre din 21 aprilie 2009. În aceste condiții, Maahanmuuttovirasto a formulat un recurs împotriva acestei decizii la instanța de trimitere.
- 32 În cererile sale de decizie preliminară, Korkein hallinto-oikeus arată că, întrucât domnilor O. și M. le-a fost refuzată acordarea unor permise de ședere, este posibil ca soțiiile lor și copiii încredințați acestora, inclusiv cei care au statutul de cetățeni ai Uniunii, să fie obligați să părăsească teritoriul Uniunii Europene pentru a putea trăi în familie. În această privință, instanța menționată ridică problema aplicabilității principiilor enunțate de Curte în Hotărârea din 8 martie 2011, Ruiz Zambrano (C-34/09, Rep., p. I-1177).
- 33 Acestea sunt împrejurările în care Korkein hallinto-oikeus a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

Cauza C-356/11

- „1) Articolul 20 TFUE se opune ca resortisantului unei țări terțe să i se refuze acordarea unui permis de ședere pentru motivul lipsei unor mijloace de trai, într-o situație de familie în care soțului acestuia îi este încredințat un copil care este cetățean al Uniunii, iar resortisantul țării terțe nu este nici tatăl biologic al acestui copil, nici o persoană căreia i-a fost încredințat copilul?
- 2) În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare, efectul articolului 20 TFUE se apreciază în mod diferit dacă resortisantul țării terțe care nu dispune de permis de ședere locuiește împreună cu soțul său și cu copilul care este cetățean al Uniunii și care i-a fost încredințat acestuia din urmă?”

Cauza C-357/11

- „1) Articolul 20 TFUE se opune ca resortisantului unei țări terțe să i se refuze acordarea unui permis de ședere pentru motivul lipsei unor mijloace de trai, într-o situație de familie în care soțului acestuia îi este încredințat un copil care este cetățean al Uniunii, iar resortisantul țării terțe nu este tatăl biologic al acestui copil, nu este o persoană căreia i-a fost încredințat copilul și nici nu locuiește împreună cu soțul său sau cu acest copil?

2) În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare, efectul articolului 20 TFUE se apreciază în mod diferit dacă un resortisant al unei țări terțe care nu dispune de un permis de ședere și nu locuiește în Finlanda are cu soțul său un copil care este încredințat în comun părinților săi, locuiește în Finlanda și este cetățean al unei țări terțe?”

34 Prin Ordonanța președintelui Curții din 8 septembrie 2011, cererile de decizie preliminară în cauzele C-356/11 și C-357/11 au fost conexe pentru buna desfășurare a procedurii scrise și orale, precum și în vederea pronunțării hotărârii. În ceea ce privește cererea instanței de trimitere prin care se solicită ca cele două cauze să fie supuse procedurii accelerate prevăzute la articolul 23a din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene și la articolul 104a primul paragraf din Regulamentul de procedură al acesteia, în versiunea în vigoare la acea dată, aceasta a fost respinsă.

Cu privire la întrebările preliminare

35 Prin intermediul întrebărilor formulate, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă dispozițiile dreptului Uniunii referitoare la cetățenia Uniunii trebuie să fie interpretate în sensul că acestea se opun ca un stat membru să refuze unui resortisant al unei țări terțe acordarea unui permis de ședere în scopul reîntregirii familiei, în condițiile în care acest resortisant urmărește să locuiască împreună cu soția sa, care este de asemenea resortisant al unei țări terțe, are reședința în mod legal în acest stat membru și este mama unui copil rezultat dintr-o primă căsătorie care este cetățean al Uniunii, și cu copilul rezultat din propria lor căsătorie, care are de asemenea calitatea de resortisant al unei țări terțe.

36 Instanța de trimitere solicită să se stabilească în această privință dacă faptul că solicitantul permisului de ședere locuiește împreună cu soția sa, nu este tatăl biologic al copilului care este cetățean al Uniunii și nu îi este încredințat acest copil poate influența interpretarea care trebuie dată dispozițiilor privind cetățenia Uniunii.

37 Guvernele finlandez, danez, german, italian, olandez și polonez, precum și Comisia Europeană consideră că articolul 20 TFUE nu se opune ca un stat membru să refuze un drept de ședere unui resortisant al unei țări terțe care se află într-o situație precum cele din cauzele principale.

38 Aceste guverne și această instituție susțin în esență că principiile enunțate de Curte în Hotărârea Ruiz Zambrano, citată anterior, privesc situații absolut excepționale, în care aplicarea unei măsuri naționale ar conduce la privarea de exercițiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii. În speță însă, situațiile de fapt aflate la originea litigiilor principale ar fi substanțial diferite de cele care au determinat pronunțarea hotărârii menționate. Astfel, domnii O. și M. nu ar fi tații biologici ai copiilor de vârstă mică care sunt cetățeni ai Uniunii și de care aceste persoane încearcă să lege dreptul lor la un permis de ședere. Acestora din urmă nu le-ar fi încredințați acești copii. În plus, întrucât mamele acestora se bucură ele însele de un drept de ședere permanentă în Finlanda, copiii lor, cetățeni ai Uniunii, nu ar fi obligați să părăsească teritoriul Uniunii, spre deosebire de copiii în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Ruiz Zambrano, citată anterior. Dacă mamele acestor cetățeni ai Uniunii ar decide să părăsească teritoriul Uniunii pentru a păstra unitatea familială, nu ar fi vorba despre o consecință inevitabilă a refuzului acordării unui drept de ședere soților acestora.

39 Guvernele german și italian subliniază printre altele că domnii O. și M. nu fac parte din familia nucleară a cetățenilor Uniunii vizați, nefiind nici tații biologici ai acestor copii, nici persoanele cărora le-au fost încredințați aceștia din urmă.

40 Trebuie precizat cu titlu introductiv că, indiferent cine sunt, în funcție de dispozițiile dreptului național, solicitanții din litigiile principale, din dosarele de care dispune Curtea reiese cu claritate că cererile de acordare a unor permise de ședere care îi privesc pe domnii O. și M. prezentate în scopul

reîntregirii familiei le vizează pe doamnele S. și L., care locuiesc legal în Finlanda, în calitate de susținătoare ale reîntregirii, cu alte cuvinte în calitate de persoane pe baza cărora a fost solicitată reîntregirea.

Cu privire la dispozițiile dreptului Uniunii referitoare la cetățenia Uniunii

- 41 În ceea ce privește, mai întâi, Directiva 2004/38, trebuie amintit că în temeiul acestei directive nu obțin drepturi de intrare și de ședere într-un stat membru toți resortisanții unor țări terțe membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, ci numai cei care sunt membri ai familiei unui cetățean al Uniunii care și-a exercitat dreptul de liberă circulație stabilindu-se într-un alt stat membru decât cel a cărui cetățenie o deține (Hotărârea din 25 iulie 2008, *Metock și alții*, C-127/08, Rep., p. I-6241, punctul 73, precum și Hotărârea din 15 noiembrie 2011, *Dereci și alții*, C-256/11, Rep., p. I-11315, punctul 56).
- 42 În speță, întrucât cetățenii Uniunii în cauză, care sunt amândoi copii de vârstă mică, nu și-au exercitat niciodată dreptul la liberă circulație și au avut întotdeauna reședința în statul membru a cărui cetățenie o dețin, trebuie să se constate că aceștia nu intră în sfera noțiunii „destinatar” în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 2004/38, astfel încât aceasta din urmă nu le este aplicabilă nici lor înșiși, nici membrilor familiei acestora (Hotărârea *Dereci și alții*, citată anterior, punctul 57).
- 43 În ceea ce privește, în continuare, articolul 20 TFUE, Curtea a avut deja ocazia să statueze că situația unui cetățean al Uniunii care, precum copiii de cetățenie finlandeză în discuție în litigiile principale, nu și-a exercitat dreptul de liberă circulație nu ar putea, numai pentru acest motiv, să fie asimilată unei situații pur interne, și anume o situație care nu prezintă niciun element de legătură cu vreuna dintre situațiile vizate de dreptul Uniunii (a se vedea Hotărârea *Ruiz Zambrano*, citată anterior, Hotărârea din 5 mai 2011, *McCarthy*, C-434/09, Rep., p. I-3375, punctul 46, precum și Hotărârea *Dereci și alții*, citată anterior, punctul 61).
- 44 Astfel, întrucât statutul de cetățean al Uniunii are vocația de a fi statutul fundamental al resortisanților statelor membre, copiii rezultați din primele căsătorii ale doamnelor S. și L., în calitate de resortisanți ai unui stat membru, se bucură de statutul de cetățean al Uniunii în temeiul articolului 20 alineatul (1) TFUE și, prin urmare, au posibilitatea de a se prevala, inclusiv față de statul membru a cărui cetățenie o dețin, de drepturile aferente unui astfel de statut (a se vedea Hotărârile citate anterior *McCarthy*, punctul 48, precum și *Dereci și alții*, punctul 63).
- 45 În acest temei, articolul 20 TFUE se opune unor măsuri naționale, inclusiv deciziilor prin care se refuză acordarea dreptului de ședere membrilor familiei unui cetățean al Uniunii, care au ca efect privarea cetățenilor Uniunii de beneficiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul lor (a se vedea Hotărârea *Ruiz Zambrano*, citată anterior, punctul 42).
- 46 În ceea ce privește, în sfârșit, dreptul de ședere al unei persoane, resortisant al unei țări terțe, în statul membru în care au reședința copiii săi de vârstă mică, resortisanți ai acestui stat membru, pe care această persoană îi întreține și care sunt încredințați în comun acesteia și soțului său, Curtea a considerat că refuzul acordării dreptului de ședere ar avea drept consecință faptul că acești copii, cetățeni ai Uniunii, ar fi obligați să părăsească teritoriul Uniunii pentru a-și însoți părinții și că acești cetățeni ai Uniunii vor fi, în fapt, în imposibilitatea de a exercita esența drepturilor conferite de statutul lor (Hotărârea *Ruiz Zambrano*, citată anterior, punctele 43 și 44).
- 47 Criteriul referitor la privarea de esența drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii se referă, în cauzele în care s-au pronunțat Hotărârile *Ruiz Zambrano*, precum și *Dereci și alții*, citate anterior, la situații caracterizate de împrejurarea că cetățeanul Uniunii era obligat, în fapt, să părăsească nu numai teritoriul statului membru al cărui resortisant este, ci și pe cel al Uniunii în ansamblul său.

- 48 Acest criteriu are, așadar, un caracter foarte special, întrucât vizează situații în care un drept de ședere nu poate, în mod excepțional, să fie refuzat unui resortisant al unei țări terțe, membru al familiei unui resortisant al unui stat membru, cu riscul de a nu respecta efectul util al cetățeniei Uniunii de care se bucură acest din urmă resortisant (Hotărârea Dereci și alții, citată anterior, punctul 67).
- 49 În prezenta cauză, revine instanței de trimitere să stabilească dacă respingerea cererilor de acordare a dreptului de ședere în scopul reîntregirii familiei, în împrejurări precum cele în cauză în litigiile principale, implică, pentru cetățenii Uniunii vizați, privarea de beneficiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul lor.
- 50 În cadrul acestei aprecieri, trebuie luat în considerare faptul că mamele cetățenilor Uniunii beneficiază de permise de ședere permanentă în statul membru în cauză, astfel încât, în drept, nu există nicio obligație, nici pentru acestea, nici pentru cetățenii Uniunii pe care acestea îi au în întreținere, de a părăsi teritoriul acestui stat membru și pe cel al Uniunii în ansamblul său.
- 51 Pentru a răspunde la întrebarea dacă cetățenilor Uniunii în cauză le-ar fi, în fapt, imposibil să exercite esența drepturilor conferite de statutul lor, sunt de asemenea pertinente problema încredințării copiilor susținătoarelor reîntregirii și faptul că acești copii fac parte din familii „recompuse”. Pe de o parte, din moment ce doamnele S. și L. beneficiază de încredințarea exclusivă a cetățenilor Uniunii de vârstă mică în cauză, o decizie a acestora de a părăsi teritoriul statului membru a cărui cetățenie o dețin acești copii, pentru a menține unitatea familiei, ar avea ca efect privarea acestor cetățeni ai Uniunii de orice contact cu tații lor biologici în cazul în care un astfel de contact ar fi fost păstrat până în prezent. Pe de altă parte, orice decizie de a rămâne pe teritoriul acestui stat membru pentru a păstra eventuala relație a cetățenilor Uniunii de vârstă mică cu tații lor biologici ar avea ca efect afectarea relației celorlalți copii, resortisanți ai unor țări terțe, cu tații lor biologici.
- 52 În această privință însă, simplul fapt că ar putea să pară de dorit, din motive economice sau pentru a menține unitatea familială pe teritoriul Uniunii, ca membri ai familiei compuse din resortisanți ai unor țări terțe și dintr-un cetățean al Uniunii de vârstă mică să poată locui cu acest cetățean pe teritoriul Uniunii în statul membru a cărui cetățenie o deține acesta din urmă nu este suficient în sine pentru a considera că cetățeanul menționat este obligat să părăsească teritoriul Uniunii dacă un astfel de drept de ședere nu ar fi acordat (a se vedea în acest sens Hotărârea Dereci și alții, citată anterior, punctul 68).
- 53 Astfel, în cadrul aprecierii menționate la punctul 49 din prezenta hotărâre, care trebuie efectuată de instanța de trimitere, acesteia din urmă îi revine sarcina de a examina toate circumstanțele cauzei pentru a determina dacă, în fapt, deciziile prin care se refuză acordarea permiselor de ședere în discuție în litigiul principal sunt de natură să conducă la nerespectarea efectului util al cetățeniei Uniunii de care se bucură cetățenii Uniunii vizați.
- 54 Faptul că persoana pentru care este solicitat un permis de ședere în scopul reîntregirii familiei locuiește sau nu locuiește împreună cu susținătorul reîntregirii și cu ceilalți membri ai familiei nu este determinant în cadrul acestei aprecieri, din moment ce nu poate fi exclus ca unii membri ai familiei care face obiectul unei cereri de reîntregire a familiei să intre în statul membru în cauză independent de restul familiei.
- 55 Trebuie arătat în plus că, contrar celor susținute de guvernele german și italian, deși principiile enunțate în Hotărârea Ruiz Zambrano, citată anterior, nu sunt aplicabile decât în situații excepționale, din jurisprudența Curții nu reiese că aplicarea lor ar fi rezervată unor situații în care există o legătură biologică între resortisantul unei țări terțe pentru care este solicitat dreptul de ședere și cetățeanul Uniunii, care este un copil de vârstă mică, din care ar decurge eventual dreptul de ședere al solicitantului.

- 56 În schimb, atât dreptul de ședere permanentă al mamelor cetățenilor Uniunii de vârstă mică în cauză, cât și faptul că resortisanții țărilor terțe pentru care se solicită acordarea unui drept de ședere nu asigură întreținerea legală, financiară sau afectivă a acestor cetățeni trebuie să fie luate în considerare atunci când se examinează dacă aceștia din urmă s-ar afla, ca urmare a deciziei de refuzare a acordării dreptului de ședere, în imposibilitatea de a exercita esența drepturilor conferite de statutul lor. Astfel, după cum a arătat avocatul general la punctul 44 din concluzii, relația de dependență dintre cetățeanul Uniunii de vârstă mică și resortisantul unei țări terțe căruia i se refuză acordarea unui drept de ședere este cea de natură să pună în discuție efectul util al cetățeniei Uniunii din moment ce această dependență este cea care ar face ca cetățeanul Uniunii să fie obligat, în fapt, să părăsească nu numai teritoriul statului membru al cărui cetățean este, ci și pe cel al Uniunii în ansamblul său, ca o consecință a unei astfel de decizii de refuz (a se vedea Hotărârile citate anterior Ruiz Zambrano, punctele 43 și 45, precum și Dereci și alții, punctele 65-67).
- 57 Sub rezerva verificării care trebuie efectuată de instanța de trimitere, din informațiile de care dispune Curtea pare să rezulte că această dependență ar putea să nu existe în cauzele principale.
- 58 Având în vedere cele ce precedă, trebuie arătat că articolul 20 TFUE trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un stat membru să refuze unui resortisant al unei țări terțe acordarea unui permis de ședere în scopul reîntregirii familiei, în condițiile în care acest resortisant urmărește să locuiască împreună cu soția sa, care este de asemenea resortisant al unei țări terțe, are reședința în mod legal în acest stat membru și este mama unui copil rezultat dintr-o primă căsătorie care este cetățean al Uniunii, și cu copilul rezultat din propria lor căsătorie, care are de asemenea calitatea de resortisant al unei țări terțe, în măsura în care un asemenea refuz nu conduce, în ceea ce îl privește pe cetățeanul Uniunii vizat, la privarea de exercițiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii, aspect a cărui verificare cade în sarcina instanței de trimitere.
- 59 În cazul în care această instanță ar hotărî că, în circumstanțele cauzelor cu care este sesizată, o astfel de privare nu rezultă din decizia de refuzare a acordării permiselor de ședere în discuție în litigiile principale, aceasta nu ar permite să se anticipeze care este răspunsul la întrebarea dacă, din alte motive, în special în temeiul dreptului la protecția vieții de familie, domnilor O. și M. nu le poate fi refuzat un drept de ședere. Acest aspect trebuie abordat în cadrul dispozițiilor referitoare la protecția drepturilor fundamentale și în funcție de aplicabilitatea lor respectivă (a se vedea Hotărârea Dereci și alții, citată anterior, punctul 69).
- 60 În această privință, trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței Curții, aceasta poate fi pusă în situația de a lua în considerare norme de drept al Uniunii la care instanța națională nu a făcut referire în întrebarea sa și care pot fi utile pentru judecarea cauzei cu care este sesizată (a se vedea în special Hotărârea din 26 aprilie 2007, Alevizos, C-392/05, Rep., p. I-3505, punctul 64).

Cu privire la Directiva 2003/86

- 61 În speță, instanța de trimitere s-a referit, în cererile sale de decizie preliminară, la Directiva 2003/86, fără însă a adresa o întrebare referitoare la aceasta.
- 62 Totodată, guvernele finlandez, în parte, italian, olandez și polonez, precum și Comisia susțin că dreptul de ședere al domnilor O. și M. și situația familiilor acestora au fost sau ar trebui să fie examinate în lumina dispozițiilor Directivei 2003/86.
- 63 În această privință, trebuie amintit că, potrivit articolului 1 din directiva menționată, obiectul acesteia constă în stabilirea condițiilor în care se exercită dreptul la reîntregirea familiei pe care îl au resortisanții țărilor terțe care au reședința în mod legal pe teritoriul statelor membre.

- 64 Definiția membrilor familiei prevăzută la articolul 4 alineatul (1) din aceeași directivă include soțul susținătorului reîntregirii, copiii minori ai acestuia din urmă și ai soțului său, copiii minori ai susținătorului reîntregirii și, respectiv, ai soțului său, atunci când aceștia din urmă exercită drepturile părintești și au în întreținere copiii respectivi.
- 65 În consecință, familia nucleară la care face referire considerentul (9) al Directivei 2003/86 a fost concepută de către legiuitorul Uniunii în mod larg.
- 66 Cu toate acestea, potrivit articolului 3 alineatul (3) din directiva menționată, aceasta nu se aplică membrilor familiei unui cetățean al Uniunii.
- 67 La punctul 48 din Hotărârea Dereci și alții, citată anterior, Curtea a considerat că, în măsura în care, în cadrul litigiilor principale, cetățenii Uniunii erau cei care aveau reședința într-un stat membru, iar membri ai familiei acestora, resortisanți ai unor state terțe, erau cei care urmăreau intrarea și șederea în acest stat în vederea menținerii unității familiale cu acei cetățeni, Directiva 2003/86 nu era aplicabilă acestor resortisanți ai unor țări terțe.
- 68 Cu toate acestea, spre deosebire de împrejurările specifice cauzelor în care s-a pronunțat Hotărârea Dereci și alții, citată anterior, doamnele S. și L. sunt resortisanți ai unor țări terțe care au în mod legal reședința într-un stat membru și cer să beneficieze de reîntregirea familiei. Acestora ar trebui, așadar, să li se recunoască calitatea de „susținătoare ale reîntregirii” în sensul articolului 2 litera (c) din Directiva 2003/86. Pe de altă parte, copiii comuni ai acestora din urmă și ai soților lor sunt ei înșiși resortisanți ai unor țări terțe și nu beneficiază, așadar, de statutul de cetățeni ai Uniunii conferit de articolul 20 TFUE.
- 69 Ținând seama de obiectivul urmărit de Directiva 2003/86, care este favorizarea reîntregirii familiei (Hotărârea din 4 martie 2010, Chakroun, C-578/08, Rec., p. I-1839, punctul 43), și de protecția pe care aceasta urmărește să o acorde resortisanților unor țări terțe, în special minorilor, aplicarea acestei directive nu poate fi exclusă pentru simplul motiv că unul dintre părinții unui minor, resortisant al unei țări terțe, este de asemenea părintele unui cetățean al Uniunii, rezultat dintr-o primă căsătorie.
- 70 Articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2003/86 impune statelor membre obligații pozitive precise, cărora le corespund drepturi subiective clar definite. Acesta le obligă, în ipotezele stabilite de directivă, să permită reîntregirea familiei anumitor membri ai familiei susținătorului reîntregirii fără a putea exercita marja lor de apreciere (a se vedea Hotărârea din 27 iunie 2006, Parlamentul European/Consiliul, C-540/03, Rec., p. I-5769, punctul 60).
- 71 Totuși, dispoziția menționată este subordonată respectării condițiilor prevăzute în special în capitolul IV din Directiva 2003/86. Articolul 7 alineatul (1) litera (c) din această directivă face parte dintre aceste condiții și permite statelor membre să solicite dovada faptului că susținătorul reîntregirii dispune de resurse stabile, constante și suficiente pentru a se întreține pe sine și pe ceilalți membri ai familiei fără a recurge la sistemul de asistență socială al statului membru în cauză. Aceeași dispoziție precizează că statele membre evaluează aceste resurse în raport cu natura și cu caracterul lor constant și pot ține seama de nivelul salariilor și al pensiilor minime naționale, precum și de numărul membrilor familiei (Hotărârea Chakroun, citată anterior, punctul 42).
- 72 În ceea ce privește articolul 4 alineatul (1) menționat, trebuie subliniat mai întâi că, în principiu, resursele susținătorului reîntregirii sunt cele care fac obiectul examinării individualizate a cererilor de reîntregire impuse de Directiva 2003/86, iar nu resursele resortisantului unei țări terțe pentru care se solicită acordarea unui drept de ședere în scopul reîntregirii familiei (a se vedea Hotărârea Chakroun, citată anterior, punctele 46 și 47).

- 73 În plus, în ceea ce privește resursele menționate, termenii „a recurge la sistemul de asistență socială” care figurează la articolul 7 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2003/86 nu permit unui stat membru să refuze reîntregirea familiei unui susținător al reîntregirii care dovedește că dispune de resurse stabile, constante și suficiente pentru a se întreține pe sine și pe ceilalți membri ai familiei, însă care, având în vedere nivelul acestor resurse, poate totuși solicita o asistență specială pentru acoperirea unor costuri excepționale, stabilite în mod individual, necesare asigurării întreținerii sale, sau măsuri de sprijinire a veniturilor (a se vedea Hotărârea Chakroun, citată anterior, punctul 52).
- 74 În continuare, întrucât permiterea reîntregirii familiei constituie regula generală, Curtea a statuat că posibilitatea prevăzută la articolul 7 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2003/86 este de strictă interpretare. Marja de manevră recunoscută statelor membre nu trebuie, așadar, să fie utilizată de acestea într-un mod ce ar aduce atingere obiectivului directivei și efectului util al acesteia (Hotărârea Chakroun, citată anterior, punctul 43).
- 75 În sfârșit, trebuie amintit că, astfel cum reiese din cuprinsul considerentului (2) al Directivei 2003/86, aceasta recunoaște drepturile fundamentale și respectă principiile consacrate de cartă.
- 76 Articolul 7 din cartă, care cuprinde drepturi ce corespund celor garantate de articolul 8 paragraful 1 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, recunoaște dreptul la respectarea vieții private și de familie. Această dispoziție din cartă trebuie, în plus, să fie coroborată cu obligația de a lua în considerare interesul superior al copilului, recunoscut la articolul 24 alineatul (2) din aceasta, și ținând seama de nevoia copilului de a întreține cu regularitate relații personale cu ambii părinți, menționată la alineatul (3) al aceluiași articol (a se vedea Hotărârea Parlamentul European/Consiliul, citată anterior, punctul 58, și Hotărârea din 23 decembrie 2009, Detiček, C-403/09 PPU, Rep., p. I-12193, punctul 54).
- 77 Articolul 7 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2003/86 nu poate fi interpretat și aplicat astfel încât această aplicare să încalce drepturile fundamentale prevăzute de dispozițiile menționate ale cartei.
- 78 Astfel, statelor membre le revine obligația nu numai de a interpreta dreptul lor național într-un mod conform dreptului Uniunii, ci și de a se asigura că nu se vor întemeia pe o interpretare a unui text de drept derivat care ar intra în conflict cu drepturile fundamentale protejate de ordinea juridică a Uniunii (a se vedea Hotărârile citate anterior Parlamentul European/Consiliul, punctul 105, și Detiček, punctul 34).
- 79 Desigur, articolele 7 și 24 din cartă, deși subliniază importanța, pentru copii, a vieții de familie, nu pot fi interpretate în sensul că acestea ar priva statele membre de marja de apreciere de care dispun atunci când examinează cererile de reîntregire a familiei (a se vedea în acest sens Hotărârea Parlamentul European/Consiliul, citată anterior, punctul 59).
- 80 Cu toate acestea, în cadrul unei astfel de examinări și atunci când se determină în special dacă condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2003/86 sunt îndeplinite, dispozițiile acestei directive trebuie interpretate și aplicate în lumina articolului 7 și a articolului 24 alineatele (2) și (3) din cartă, astfel cum reiese de altfel din cuprinsul considerentului (2) și al articolului 5 alineatul (5) din această directivă, care impun statelor membre să examineze cererile de reîntregire a familiei în cauză în interesul copiilor vizați și acordând atenția cuvenită favorizării vieții de familie.
- 81 Autorităților naționale competente le revine sarcina ca, în cadrul punerii în aplicare a Directivei 2003/86 și al examinării cererilor de reîntregire a familiei, să efectueze o evaluare echilibrată și rațională a tuturor intereselor aflate în joc, ținând seama în special de cele ale copiilor în cauză.

82 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se răspundă la întrebările adresate după cum urmează:

- Articolul 20 TFUE trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un stat membru să refuze unui resortisant al unei țări terțe acordarea unui permis de ședere în scopul reîntregirii familiei, în condițiile în care acest resortisant urmărește să locuiască împreună cu soția sa, care este de asemenea resortisant al unei țări terțe, are reședința în mod legal în acest stat membru și este mama unui copil rezultat dintr-o primă căsătorie care este cetățean al Uniunii, și cu copilul rezultat din propria lor căsătorie, care are de asemenea calitatea de resortisant al unei țări terțe, în măsura în care un asemenea refuz nu conduce, în ceea ce îl privește pe cetățeanul Uniunii vizat, la privarea de exercițiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii, aspect a cărui verificare cade în sarcina instanței de trimitere.
- Cererile de acordare a unor permise de ședere în scopul reîntregirii familiei precum cele în discuție în litigiile principale intră sub incidența Directivei 2003/86. Articolul 7 alineatul (1) litera (c) din aceasta trebuie interpretat în sensul că, deși statele membre au posibilitatea să solicite dovada faptului că susținătorul reîntregirii dispune de resurse stabile, constante și suficiente pentru a se întreține pe sine și pe ceilalți membri ai familiei sale, această posibilitate trebuie să fie exercitată în lumina articolului 7 și a articolului 24 alineatele (2) și (3) din cartă, care impun statelor membre să examineze cererile de reîntregire a familiei în interesul copiilor vizați și de asemenea în scopul de a favoriza viața de familie, precum și să evite să aducă atingere atât obiectivului acestei directive, cât și efectului său util. Instanței de trimitere îi revine sarcina să verifice dacă deciziile prin care se refuză acordarea permiselor de ședere în discuție în litigiile principale au fost adoptate cu respectarea acestor cerințe.

Cu privire la cheltuielile de judecată

83 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

Articolul 20 TFUE trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca un stat membru să refuze unui resortisant al unei țări terțe acordarea unui permis de ședere în scopul reîntregirii familiei, în condițiile în care acest resortisant urmărește să locuiască împreună cu soția sa, care este de asemenea resortisant al unei țări terțe, are reședința în mod legal în acest stat membru și este mama unui copil rezultat dintr-o primă căsătorie care este cetățean al Uniunii, și cu copilul rezultat din propria lor căsătorie, care are de asemenea calitatea de resortisant al unei țări terțe, în măsura în care un asemenea refuz nu conduce, în ceea ce îl privește pe cetățeanul Uniunii, la privarea de exercițiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii, aspect a cărui verificare cade în sarcina instanței de trimitere.

Cererile de acordare a unor permise de ședere în scopul reîntregirii familiei precum cele în discuție în litigiile principale intră sub incidența Directivei 2003/86 a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei. Articolul 7 alineatul (1) litera (c) din aceasta trebuie interpretat în sensul că, deși statele membre au posibilitatea să solicite dovada faptului că susținătorul reîntregirii dispune de resurse stabile, constante și suficiente pentru a se întreține pe sine și pe ceilalți membri ai familiei sale, această posibilitate trebuie să fie exercitată în lumina articolului 7 și a articolului 24 alineatele (2) și (3) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care impun statelor membre să examineze cererile de reîntregire a familiei în interesul copiilor vizați și de asemenea în scopul de a favoriza viața de familie, precum și să

evite să aducă atingere atât obiectivului acestei directive, cât și efectului său util. Instanței de trimitere îi revine sarcina să verifice dacă deciziile prin care se refuză acordarea permiselor de ședere în discuție în litigiile principale au fost adoptate cu respectarea acestor cerințe.

Semnături